

דף שבועי

בס"ד

פרשת עקב, תשפ"א, מספר 1429

המוציא לחם מן הארץ יהודה אלטשולר

בנוסח הברכה יש היבט לשוני מהותי נוסף, והוא משמעות המילה "המוציא". הכרעת הגמרא היא שיש לומר "המוציא" ולא 'מוציא' (ברכות לח ע"א), מכיוון שהמילה 'המוציא' משמשת גם בלשון עבר – "דאפיק משמע"³. ורש"י ביאר שם: "הא ודאי ברכה הגונה, דלשעבר בעינן, שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו". נמצא שיש כאן פער נוסף בין שאר הברכות, שכולן בלשון הווה – 'בורא' פרי העץ וכד', לברכת המוציא.⁴

פתרון לבעיית הנוסח בזמן עבר והווה טמון בדבריו של הבעש"ט על הפסוק "לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמַיִם" (תה' קיט:פט):

דברך שאמרת "יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַשָּׁמַיִם" וגו' (בר' א:ו) תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלוכשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם, כדכתיב "וְדָבַר אֱ-לֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם" (יש' מ:ח), ודבריו חיים וקיימים לעד. כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע ח"ו וחוזרות למקורן, היו כל השמים אין ואפס ממש והיו כלא היו.⁵

לדברי הבעש"ט, הבריאה לא הייתה מעשה חד-פעמי, אלא היא מתחדשת מדי יום ויום כמאמר שבתפילה: "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית". קיומו היומיומי של העולם מותנה בכל רגע ברצון הבורא. וממילא כל התייחסות לבריאה בלשון הווה תהיה בעלת משמעות קיומית. רבי יצחק עראמה, בפירושו לפרשת "בחוקות", מתמודד גם הוא עם הקשיים שמעלה ברכת "המוציא". הוא טוען שנוסח הברכה מכוון

הפרק השישי במסכת ברכות, "כיצד מברכין?", מוקדש לברכות השונות שיש לברך על כל מאכל ומאכל. בדרך כלל הברכה מתייחסת למקור הגידול של המזון: עץ או אדמה, אך ביחס ליון, בשל חשיבותו ברכתו: בורא פרי הגפן. לכאורה, גם ברכת הפת עומדת תחת הכלל הזה, שכן מקור הפת – הדגנים ככלל והחיטה בפרט – ברכתם: "...מן הארץ".

כבר המשנה מבחינה שברכת הפת, הדגן המעובד, שונה במעט מן הכלל: "על פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר: המוציא לחם מן הארץ".¹ בשורות הבאות ננסה לאפיין מעט מהברכה החריגה והשכיחה כל כך: "המוציא לחם מן הארץ".

עיון בנוסח ברכת הפת מלמד על קשיים נוספים רבים. ראשית, מקור הביטוי "המוציא לחם מן הארץ" הוא בפסוק "מִצְמִיחַ חֶצִיר לְבִהְמָה וְעֵשֶׂב לְעֹבְדֵי הָאָדָם לְהוֹצִיא לָחֶם מִן הָאָרֶץ" (תה' קד:יד). דהיינו, הקב"ה מצמיח עשב על מנת שהאדם יוציא את הלחם מן הארץ. האדם ולא הקב"ה!

תמיהה זו אינה לשונית בלבד. בשונה מכל ברכות הנהנין, שבהן אנו מברכים ומשבחים את הקב"ה על בריאת פרי העץ או פרי האדמה, הרי שבלחם, גם לאחר שצמחה החיטה, עדיין מוטלות על האדם ט' מלאכות הפת: קצירה, עימור, דישה, זריה, ברירה, טחינה, ריקוד, לישה ואפיה! וכבר קבע רבי עקיבא בויכוחו עם טורנסרופוס אודות סוגיית ברית המילה ועל סמך הדוגמה של מלאכות הפת ותוצרי המאפה המשובחים שמהם מורכבים מזונותינו, שמעשיו של האדם נאים יותר ממעשי הבורא!²

3 בשונה מהמילה 'מוציא' שמכוונת רק לזמן הווה כלשון הפסוק. ראו על כך עוד גם במדרש בראשית רבה טו, ז.

4 עוד בעניין זה ראו בערוך השולחן, או"ח קסז.

5 תניא, שער היחוד והאמונה, א.

* הרב ד"ר יהודה אלטשולר, ראש בית המדרש – המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר-אילן.

1 משנה, ברכות ו, א.

2 ע"פ תנחומא (בובר), תזריע ז.

על פי הפסוק: "ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה" (במ' כטו:כ), שחובת הפרשת החלה קיימת רק מהשלב שבו קיימת עיסה: "המפריש חלתו קמת, אינה חלה, וגזל ביד פהן. העסה עצמה, חִיֶּבֶת בַּחֲלָה"⁷. מחומר הגלם – השיבולים, יש להפריש תרומות ומעשרות, אך מהתוצר המוגמר – העיסה, יש להפריש תרומה נוספת: חלה. חובה כפולה זו אינה קיימת בענבים וביין, וכן לא בזיתים ובשמן!

המשנה קובעת בנוסף, שחיטה שצמחה בחו"ל ופטורה מתרומות ומעשרות, אך נעשתה לעיסה בארץ, מחוייבת בחלה: "פרות חוצה לארץ שנקנסו לארץ, חיבים בחלה"⁸. ניתן להציע, שהרעיון שעומד מאחורי הלכה זו הוא, שהפרשת החלה לא באה לתקן את התבואה ולהוציאה ממעמד של טבל, אלא לתקן את האדם, ולהרגילו למחשבה שגם כשרונותיו וכח היצירה שבו נובעים מחסדו של הקב"ה עליו.

אם נשוב לנוסח הברכה נוכל להסביר, שייתכן שחז"ל בבואם לתקן את נוסח הברכה אמנם נסמכו על הפסוק בתהלים, שמתייחס לאדם, אך לנגד עיניהם עמד הניגוד שיצרה התורה בחומש דברים בין מוצא פי ה' לבין הלחם. הנוסח שנקבע "המוציא לחם" מחבר למעשה את שני חלקי הפסוק לרעיון אחד, וכפי שמובא⁹ בשם האר"י ז"ל שדרש את הפסוק כך: "לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' – שבלחם – יחיה האדם".

נמצינו למדים, שהאדם בברכו על פתו ולחמו: "ברוך אתה ה'... המוציא לחם מן הארץ", לא רק נותן תודה על הבריאה של הצומח, ולא רק מודה על אפשרותו להפיק מהחיטה את הלחם, אלא גם מכריז על אמונתו בבורא עולם שבטובו מחייה אותו ונותן לו את הכוח לעשות את כל החיל הזה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

7 חלה ב, ה.
 8 שם ב, א. אמנם בירושלמי, שם, מופיעה עמדה שלדעת רבי יהודה משנה זו משקפת רק את דעת רבי עקיבא ולא את דעת רבי אליעזר, אך בהמשך הסוגיה שם נקבע שדעה זו מוסכמת על הכול.
 9 שם משמואל, ויחי תרע"ז.

לעתיד, שעליו נאמר שעתידה א"י להצמיח גלוסקאות וכלי מילת:

הכוונה שתקנו כך בעבור שעיקר חיותינו היא לימות המשיח, וחיי העולם הזה הוא הבל. לכן תקנו 'המוציא לחם מן הארץ', לרמוז לזמן ההוא שיוציא הקדוש ברוך הוא לחם אפוי ממש מן הארץ.⁶

אמנם הצעה זו מתמודדת עם הקושי הראשון, אך לשון העבר במילה 'המוציא' מוקשית עוד יותר, שכן ראוי היה יותר שהברכה תהיה מנוסחת בלשון עתיד, ולמצער בלשון הווה כיתר הברכות! ברצוננו להציע הצעה שונה המתבססת על פסוק מפרשתנו, שבו נידונה חשיבותו של הלחם. בתחילת חומש דברים מזהירה התורה באריכות את עם ישראל מפני הסכנות האורבות לפתחו עם כניסתו לארץ. סכנה אחת שהתורה מתארת היא, שכחת ה' עקב התערות בארץ ומגורים לצד עמי כנען, יחד עם ההתרחקות מהמרכז הרוחני. אך אחת הסכנות המרכזיות שבהן מתמקדת פרשתנו היא, תחושת השובע והביטחון העצמי שעלולים להיגרם בעטיו של השפע האדיר שבו יזכו בארץ ישראל, שהיא "ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת" (דב' ח:ט-ט). תקופת המדבר על כל לקחיה ניצבת כהכנה להתמודדות עם השפע הזה. אחד הלקחים המרכזיים הוא:

וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדָּרָךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָךָ ה' אֱ-לֹהֶיךָ זֶה אֲרָבָעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הִתְשַׁמֵּר מִצֻּוֹתַי מִצֻּוֹתַי אִם לֹא. וַיַּעֲבֹד וַיִּרְעֲבֹד וַיֵּאֱכֹלךָ אֶת הַפֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעַךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדוֹ יְחִיֶּה הָאֱדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יְחִיֶּה הָאֱדָם (שם:ב-ג).

הניגוד שהפסוק יוצר בין הלחם למוצא פי ה' מעיד על כך, שבתודעה הטבעית הפשוטה הלחם מסמל את כח היצירה שבאדם המאפשר לו לקחת את עשב הארץ – חיטה, ולהופכה לפת מזינה ומשביעה. יכולת אנושית אדירה זו עלולה לבלבל את בני ישראל. ולכן, בתקופת המדבר ניתן להם המן, על מנת להרגילם לידיעה שמוצא פי ה' הוא המחיה את האדם. עבור בני ישראל הייתה זו למידה לא קלה: "וַיַּעֲבֹד וַיִּרְעֲבֹד", אך כנראה שהיא הייתה נצרכת ביותר כהכנה ראויה לאתגרי הארץ המצפים להם.

רעיון זה ניתן להמחשה ולחידוד נוסף באמצעות מצווה אחרת הקשורה לפת, והיא מצוות הפרשת חלה. המשנה במסכת חלה קובעת

6 העקדה ויקרא כה.